

Változásra szorul-e a hazai földhasználati rendszer? I.

Dr. Erdős László – okl. erdőmérnök

Az idei aratás előtt a hazai tárolókban 1,5 millió tonna búza és közel ekkora kukoricakészlet várt vevőre. A magas átmenő készletek, illetve a túlermelés miatt rendkívül alacsony a gabonafélék felvásárlási ára. Hozájárul ehhez az új versenytársak megjelenése, továbbá kedvezőtlen szállítási és logisztikai adottságaink.

Ezek lényegesen csökkentették a gabona versenyképességét. Mindezek megszólasásra készítették a szakma illetékeseit. A Gabonatermelők Országos Szövetsége a kukoricatermelőkhöz hasonlóan az okokat az alacsony és ingadozó hozamokban, a magas ráfordításokban, a tápanyagellátás és a növényvédelem hiányosságaiban látják [1].

Általános vélemény szerint kivezető út lehet a precíziós gazdálkodás, a hibrid fajták elterjedése, a növényvédelem és a tápanyagpótlás gondosabb végzése. Az 5 tonna/ha-os búza vagy a 7-8 tonna/ha-os kukoricatermés már veszteséget hoz.

Sajátos módon fel sem merül a talajadottságok kérdése, a kedvezőtlen domborzatú, lejtős, erodált, alacsony humusztartalmú, mélyfekvésű, belvízveszélyes – 400–600 ezer ha-t elérő – földek művelése, ami a múlt rendszer öröksége.

A KGST keretében a hazai agrárpolitika a gabona-hús exportra és az energiahordozók (földgáz, kőolaj) olcsó importjára épült. Hatalmas szántóterület intenzív művelését igényelte, gazdasági megfontolások nélkül. A rendszerváltással azonban a megváltozott politikai, piaci, társadalmi, tulajdonosi viszonyokban az ország globális versenyhelyzetbe került.

Már az 1980-as évek közepén, amikor az ország pénzügyi helyzete igen nehezen viselte a mezőgazdasági nagyüzemek támogatását, az Országos Tervhivatalban készült tanulmány a növénytermelésben a nyugat-európai átlaghozamok megközelítését célozta meg és 1240 ezer hektárra becsülte a vetésterület csökkenését [2].

Izinger Pál, a modern magyar mezőgazdaság megteremtőinek kiemelke-

dő személyisége (állati igaerő leváltása, a növénytermelési rendszerek, szakosított állattartótelepek, fajtaváltás) 1991-ben tanulmányt készített *Javaslat a szántóföldi fatermelés kialakítására* [3–4] címmel. Ennek indokai: piacvesztés, az energiaköltségek jelentős növekedése, környezetvédelem, a munkahelyteremtés szükségessége. Javasolta a magyar agrárpolitika ártértelekését.

A nagy ráfordítást igénylő intenzív szántóföldi vagy kertészeti termelést csak a jó és a legjobb adottságú területeken lesz célszerű fenntartani. Ahol viszont a talaj termékenysége vagy művelhetősége nem vagy csak kirívóan kevés jövedelem reményében tudja visszafizetni a növekvő költségeket, ott a kevesebb költséggel és főleg kevesebb anyag- és energiaráfordítással is a nyereséggel fenntartható művelési ágaknak kell elsőbbséget adni. Mozgásterül szolgál 250 ezer ha 17% feletti lejtős és erodált terület, 150 ezer ha szanált szőlő és gyümölcsös, 400–600 ezer ha alacsony hozamú szántó.

Az alternatívák közt döntően az erdőtelepítés szerepel, mint ipari fa, energetikai célú faültetvény, vadászerdő, pihenőerdő, továbbá halastavak és víztározók létesítése. Javaslatának alapjául a szőlő- és gyümölcsstermelő állami gazdaságokban a cellulóznyár-telepítések kedvező gazdasági eredményei szolgáltak. Javaslati teljes terjedelemben bekerültek az 1997. évi Nemzeti Agrárprogramba.

A hazai agroökonómiai potenciálra alapozott tájörzetek és távlati termelési irányaik című FM-tanulmány [5] megállapítja, hogy a hozamok többsége elmarad a nyugat-európai átlagoktól. A tanulmány ennek okát nem az alkalmazott fajtákban vagy technológiai és műszaki hiányosságokban látta, hanem sokkal inkább az ún. határtermőhelyek tarthatatlanul magas arányában. Javasolták 1 millió ha szántó művelésből való kivonását, ennek helyére 800 ezer ha erdőszítést, illetve nyárfa-pillangós váltógazdálkodást és 200 ezer ha-on gyesítést.

Az EU csatlakozás felkészülése során az agrárpolitika helyzetével és kérdőjeleivel foglalkozó Agrárgazdasági Kutatóintézet tanulmánya [6] szerint a szerkezete és szintje is abnormális

körülmények között alakult ki. A jövőben elsősorban a komparatív előnyöket kínáló ágazatok fejlesztését, a strukturális átalakítást kell megkezdeni a komplexen termékekre koncentrálni. A földhasználatban a közvetlenül élelmszer-termelési célt szolgáló mezőgazdasági használatból – kompenzáció és támogatás mellett – 15–18% termőföld kivonható. Ezek erdőtelepítésre és alternatív célokra (hal- és vadgazdálkodás, víztározók) hasznosíthatók. A földkivonási program a csökkenő mezőgazdasági területen környezetkímélő technológiákkal, a talajok tápanyaggyensúlyának megteremtését eredményezi.

Az EU-ba való belépést követően az agrárágazatot ért kedvezőtlen hatások – többek közt a gabonakészlet tárolásának és értékesítésének nehézségei – hozták ismét előtérbe a szerkezetváltás kényszerét, amit az Agrárgazdasági Kutatóintézet így fogalmazott meg [7]: *„Valamennyi ágazat piaci lehetőségeit, hatékonysági javulási képességét, a vonatkozó szabályozási rendszerek terelő hatásait figyelembe véve arra a fájdalmas következtetésre jutottunk, hogy legalább 450–650 ezer hektár szántó jelenlegitől eltérő hasznosításáról kell gondolkodni. A tesztüzemi vizsgálatok alapján a vetésterület 30,5%-án az agrártámogatások mellett is veszteséges termelés folyik.”*

Az agrárszerkezet-váltás kényszere az EU-hoz csatlakozó több országot is érintett. Spanyolország és Portugália a megállapított termelési kvóták alapján igen jelentős szőlő-, gyümölcs- és olívaültetvény felszámolását volt kénytelen végrehajtani. Írországban és Angliában pedig a gyepterületeket kellett csökkenteni. Gazdasági elemzések és hatékonysági vizsgálatok alapján mindenütt az erdőtelepítés került előtérbe, amit az EU strukturális és regionális alapja 100%-kal támogatott. Spanyolországban és Portugáliában együtt 1,2 millió hektár fenyő és Eucaliptus telepítését, Angliában és Írországban pedig 600 ezer hektár fenyő telepítését végezték el. Ezeknek a gyorsan növekvő fafajoknak viszonylag rövid (6–25 év termelési ciklus) idő alatt jelentkeztek a hozamai, melyek az erre épülő korszerű faiparral javították a belföldi faellátást, az expor-

tot és a foglalkoztatást. A művelésiág-váltással növekedett az egységnyi terület kibocsátása és a GDP is.

A telepítésre váró területek ökológiai adottságai

Hazánk klímája és talajaink termékenysége kedvező a kemény- és lágy lombos fafajok termesztésére, az európai átlagnál nagyobb fatermés elérését teszi lehetővé. A napfényes órák magas száma különösen kedvező a gyorsan növő akác (*Robinia pseudoacacia L.*) és a nemes nyárok, a fekete nyárok (*Populus nigra L.* és *Populus deltoides M.*) hibridjei számára. Hazánkban a faültetvényeknél ez a két faj bír nagyobb jelentőséggel. Természetesen a faültetvényekben egyéb fafajok telepítésére is lehetőség nyílik, mint a fűz, éger, bálványfa. A hazai klíma és a szerényebb talajigény miatt az akác a nagyobb jelentőségű. Termőhely tekintetében ennél lényegesen igényesebb a nemes nyár. A kivonásra váró földek 30–35%-a várhatóan alkalmas az akác, 10–15% pedig a nemes nyár számára. Természetesen a többi terület erdősítése is kívánatos a talajnak megfelelő fafajjal.

Az ültetvényszerű erdők kialakulása, technológiai feltételei, hozamai

Az ültetvényszerű fatermesztést az erdők szerepének társadalmi megítélésében bekövetkezett változások hozták létre. A természet megőrzésének igénye, az emberi környezet javítása világméretű jelenség, amely az erdők használatának szabályozásával, a fakitermelések korlátozásával jár.

Előtérbe került az ún. természetszerű, természetközeli erdőgazdálkodás, immateriális javak funkciói, biodiverzitás, őshonos fafajok stb. Az erdők védelméről szóló törvényeink az erdők védelmi és közjóléti rendeltetését helyezik az első helyre. Ugyanakkor a világ fafelhasználása 1990–2020 között várhatóan a háromszorosára emelkedik [8], szerepe fokozatosan bővül a megújuló energiatermelésben (tűzifa, apríték, pellet). A hagyományos iparágak mellett a vegyipar és műanyagipar is növekvő igényeket támaszt a facellulóz iránt. Különböző kémiai folyamatok útján nyert második generációs termékek (biometán, etanol, bioplasztik) területén széles körű és költséges nano-kutatások folynak. A bioetanol (liquid-biomassza) termelés az USA-ban és Kanadában már kereskedelmi mé-

Várható hozamok növedékekác és nemes nyár esetében

	Fafaj	Termelési ciklus (év)	Átlag növedék (m ³ /ha/év)
Hengeresfa	nemes nyár	12–16	16–30
	akác	20–25	14–23
			absz. sz.anyag t/ha/év
Apríték (minirofáció)	nemes nyár	3–5	9–16
	akác	4–10	8–12

retekben folyik. Az USA a meredeken emelkedő termelésben 2012-től kukorica helyett facellulózt használ fel, mivel a Karib-térségben a hiányzó kukoricaimport élelmezési problémákat idézett elő [9].

Az említett okok folytán alakultak ki Észak- és Dél-Amerikában a fanyersanyag előállításának új eljárásai. A modern biológia felhasználásával a fenyők, nyárok és az Eucaliptus új klónjait állították elő, majd az adott célra legalkalmasabb fajtákat szántóföldön, optimális víz-, tápanyagellátás, növényvédelem mellett termesztik.

Ez az eljárás rövid idő alatt nagy mennyiségben azonos minőségű faanyag elérését teszi lehetővé. Ma a világ faellátásának több mint egyharmadát – az összes erdőterület 3–5%-át kitevő – ilyen ültetvények fedezik [10]. A faültetvényekben termelési cél a méretes, minőségi hengeresfa vagy a faapríték. Ez utóbbi aránya az energetikai célú felhasználásból és a kémiai feldolgozásból eredően rohamosan emelkedik.

Hazánkban az 1960-as években külföldi példák nyomán a nyárfatermesztés félintenzív formája indult meg a mezőgazdasági cellulóznjár-telepítésekkel. Az idők folyamán a kutatás, a nemesítés és a technológia fejlődése alakította ki a nyárfatermesztés mai gyakorlatát.

Az akácot illetően is volt ilyen gyakorlat korábban néhány nagybirtokon, melynek alkalmazható elemeit a szerző is felhasználta. Gróf Forgách nyírségi birtokán (Tornyospálca) az 1900-as évek elején az akác termelésnek a növénytermeléssel kapcsolt *váltógazdálkodási* formája alakult ki.

A futóhomok gyenge birkalegelőjét a telepítés előtt juhtrágyával feljavították. A tághálózatú ikersoros telepítésben – 4 m széles sávban – 4 évig köztes kapásnövényt termesztettek. Ezt követően 2–3 évig rozstot vagy takarmánynövényt vetettek. A 8–10 éves állományban jó minőségű gyeperdő keletkezett, amit lekasáltak, esetenként legeltettek. A kitermelés 20 éves korban történt, a részesek eltávolították a tuskót, gyökeret, és 4 évig nö-

vénytermelés folyt. Ezt követően történt az újratelepítés. A részesek a kapásnövénynek a 2/3-át, a növénytermelésnek a felét kapták. Gróf Forgách okleveles gazda az N-megkötő akác után 9 m³/ha/év bruttó növedékről, a növénytermelésnél pedig „szinte bácskai” hozamokról és a talaj minőségének javulásáról számolt be [11]. Külföldi szakértők az eljárást az adott viszonyok között, a legmagasabb földkultúrának minősítették. Az 1935. évi erdő-törvény ezt az eljárást megszüntette.

Fontos szerepe van az akácnak a méztermelésben is: egyrészt fontos exportcikk, másrészt segít a foglalkoztatásban. Az akác az egyik legjobb méhlegelő, a méhészek jelentősen hozzájárultak az akác kutatáshoz.

Irodalom

- [1] A gabonatermelők érdekeltsége. *Magyar Mezőgazdaság* 2016. 02. 24., 50. o.
- [2] Madas I. – Izinger P.: A vetésterület változása azonos termésmennyiség és növekvő fajlagos hozamok mellett. Kézirat, 1985.
- [3] Izinger P. – Erdős L.: A racionális földhasználat lehetőségei a magyar mezőgazdaságban. *Agrárvilág* 1989/2.
- [4] Izinger P.: Javaslat a szántóföldi fatermelés kialakítására. Állami Gazdaságok Egyesülete. Kézirat, 1991.
- [5] FM Agrárstruktúra Politikai Főosztály: A tájgazdálkodás alapjai, 1992.
- [6] Varga Gy. és mtsai.: Az agrárgazdaság helyzete, kérdőjelei az EU-csatlakozás tükrében. AKI, 1996.
- [7] Udovecz G.: Szerkezetváltási kényszerben a magyarországi mezőgazdaság. *Gazdálkodás* 2006/2.
- [8] Európai Gazdasági Bizottság Fabizottsága, Genf
- [9] US Energy Bill Renewable Fuels Standard
- [10] Schulzke, R. – Liesbach, M.: Die Holzzucht. Hann. *Münden* 2003/4.
- [11] gr. Forgách B.: Az akác tenyésztése a nyírségi futóhomokon. *Erdészeti Lapok* 1939/10.

A szerző két évtizedet meghaladóan erdőgazdálkodási ágazatvezetőként dolgozott az Állami Gazdaságok Központjában, 1990–1998 között a Magyar Nyárfa Bizottság elnöke volt. Akácipari faültetvényekkel húsz éve foglalkozik. A tanulmányban közölt adatok és agrárökonómiai értékelések a saját kísérleti, üzemi és exportinformációkra épültek.